

VERGİ YÜKÜ VE BÜYÜME İLİŐKİSİ: AVRASYA ÜLKELERİ-2002-2019 DÖNEMİ¹

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Alpin GÜLŐEN²

Prof. Dr Mustafa YILDIRAN³

ÖZET

Bu çalışmada 2002-2019 yıllarına ait statik ve dinamik panel veri yöntemleri kullanılarak vergi yükünün iktisadi büyüme üzerindeki etkisi 12 Avrasya ekonomisi örneğinde incelenmiştir. Sabit etkiler tahmincisinin sonucuna göre vergi yükündeki bir birimlik artış kişi başına düşen GSYH büyümesi ile ölçülen iktisadi büyümeyi 0,588 negatif etkilemektedir. Bununla birlikte hukukun üstünlüğü ise büyümeyi 0,337 negatif etkilemektedir. Diğer taraftan ticaret açıklığındaki bir birimlik artış büyümeyi 0,355 pozitif etkilemektedir. Sistem GMM dinamik panel analizin bulgularına göre ise %5 anlam düzeyinde sadece vergi yükünün bağımlı değişkeni açıklamakta anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre vergi yükündeki bir birimlik artış iktisadi büyümeyi 0,351 oranında pozitif etkilemektedir. Diğer taraftan %10 anlam düzeyinde bağımlı değişkeni açıklayan ticari açıklıkta meydana gelen bir birimlik artış büyümeyi 0,151 pozitif etkilemektedir. Dolayısıyla sabit etkiler modelindeki vergi yükünün güçlü negatif etkisi ve ticari açıklığın pozitif etkisi diğer katsayılar arasında öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrasya ülkeleri, Büyüme, Vergi Yükü, Sabit Etkiler, Sistem GMM.

JEL Kodu: P24, P35.

¹ Bu makale, 20-22 Kasım 2021 tarihinde ASEAD 8. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda tebliğ olarak sunulan metnin genişletilmiş halidir.

² Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, İİBF, Maliye, ORCID: 0000-0002-2860-4469, alpin.gulsen@alanya.edu.tr

³ Akdeniz Üniversitesi, İİBF, Maliye, ORCID: 0000-0002-1450-781X, mustafayildiran@akdeniz.edu.tr

Arařtırma Makalesi/Research Article, Geliř Tarihi/Received:07/12/2021–Kabul Tarihi/Accepted: 15/01/2022

THE RELATIONSHIP BETWEEN TAX BURDEN AND ECONOMIC GROWTH: EURASIAN ECONOMIES- 2002-2019 PERIOD

ABSTRACT

In this study, the effect of tax burden on economic growth between 2002-2019 in 12 Eurasian economies was analyzed using static and dynamic panel data methods. According to the result of the fixed effects estimator, one unit increase in the tax burden negatively affects the GDP growth per capita by -0,588. On the other hand, the rule of law negatively affects growth by -0.337. One-unit increase in trade gap has a positive effect of 0,355 on growth. According to the findings of the system GMM dynamic panel analysis, it is seen that only the tax burden is significant in explaining the dependent variable at the 5% significance level. Accordingly, a one-unit increase in the tax burden has a positive effect of 0.351 on economic growth. On the other hand, a one-unit increase in trade openness at the significance level of 10% positively affects growth by 0,151. Therefore, the strong negative effect of the tax burden in the fixed effects model and the positive effect of the trade openness stand out among other coefficients.

Keywords: Eurasian countries, Growth, Tax Burden, Fixed Effects, System GMM.

JEL Code: P24, P35.

GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasının ardından 29 ülke bağımsızlığını kazanmış ve bu ülkelere geçiş ekonomileri denilmiştir. Ek olarak bu ülkeler, bağımsızlıklarının ardından serbest piyasa sistemine yönelik reformlar yapmaya başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir. Yapılan reformlar ülkelerin tarihsel miras, Sovyetler Birliği'nde geçirdikleri süre ve diğer (etnik-demografik yapı, coğrafi sorunlar gibi) değişkenlere göre farklılık göstermiştir.

Birliğin dağılması her şeyden önce bağımsız hareket etme hürriyetine kavuşan sosyal, siyasal ve iktisadi karar mekanizmalarını ortaya çıkarmıştır. Ancak bu unsurların nasıl idare edileceği konusunda deneyim eksikliği ve sorumluluk alanının belirsizliği, her alanda krizlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. (Weber, 1967: 32-35; Chauvier, 1991: 29)

Geçiş ülkelerinin devraldığı sosyal, siyasi ve iktisadi miras, sadece başlangıç koşullarını belirlememiş aynı zamanda günümüze kadar etkisini devam ettirmiştir. Ülkelerin Sovyetler Birliği'nin merkezi olan Rusya'ya coğrafi ve kültürel yakınlığı günümüzdeki iktisadi bağımsızlıklarını da etkilemiştir. Bu kapsamda Sovyetler Birliği'ne daha geç katılan ve gelişmiş Avrupa ülkeleriyle yakın ilişkiler kuran Baltık ülkeleri günümüzde daha istikrarlı bir iktisadi yapı oluşturmuştur. Ek olarak Avrupa Birliği'ne katılma hedefleri, Baltık ve bir kısım Doğu Avrupa ülkelerinin serbest piyasa deneyiminin olmaması sorununu da ortadan kaldırmıştır. Diğer taraftan Balkan ülkeleri ise bağımsızlıklarından itibaren iç savaş ve meşruiyet sorunlarıyla mücadele etmiştir. Bu durum Balkan ülkelerinin serbest piyasa reformlarından ziyade savaşa ve siyasi sorunlara odaklanmasına neden olmuş ve geçişi geciktirmiştir.

Sovyetlerden kalan mirasın en ağır hissedildiği bölgelerden biri de Orta Asya ve Kafkasya olduğu ileri sürülebilir. Bu ülkelerin coğrafi ve kültürel olarak Rusya'ya yakınlığı ve stratejik açıdan önemleri, onların daha yoğun kontrol edilmelerine ve etkilenmelerine neden olmuştur. Dolayısıyla geçiş süreçlerinin günümüzde de devam ettiği ifade edilebilir.

Sovyetler Birliğinin dağılması sadece ülkeler açısından değil dünya coğrafyası açısından da büyük etkilere neden olmuştur. Bölgesel olarak Orta Asya ve Kafkasya, Balkan, Baltık ve Doğu Avrupa coğrafyasına kadar uzanan geniş bir alana hâkim olan bu Birliğin ardından Asya kıtasını Avrupa kıtası ile birleştiren Avrasya koridoru da açılmıştır. Bu coğrafya günümüzde petrol ve doğal gaz kaynakları ile siyasi konularda öne çıkmaktadır.

Avrasya bölgesi, Atlantik Okyanusu'ndan Pasifik'e kadar uzanan, neredeyse tüm Avrupa ve Asya kıtalarını kapsayan, Doğu Ural Dağları'ndan Batı Ural Dağları'na uzanan bölge veya Orta Asya'nın Türk, Moğol, Slav, Çinlilerinin yaşadığı geniş bölge olarak tanımlanmaktadır. Bölgenin sınırları ise farklı bakış açılarına ve Avrupa ve Asya kıtalarının değerlendirme perspektifine bağlı olarak değişmektedir. Sınırlarla ilgili ortak nokta, yüzyıllara dayanan tarihi-coğrafi temelin ekonomik, kültürel, etnik, dinsel ve siyasi özgül değerleridir. Bölge ülkelerinin ekonomik yapısı büyük ölçüde enerji sektörüne dayanmaktadır. Bununla birlikte bölge ülkeleri enerji sektöründeki potansiyelini tam olarak değerlendirememekte ve pazarlama sürecinde bazı aksaklıklar ortaya çıkmaktadır (Marşap, Narin & Özcan, 2010; Gençler & Bircan, 2012: 81).

Bu makalenin amacı, Azerbaycan, Belarus, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan ve Ukrayna geçiş ülkelerinden oluşan 12 Avrasya ekonomisinin 2002-2019 döneminde büyüme ile vergi yükü, işsizlik, hukukun üstünlüğü ve dışa açıklık arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bu ilişki incelenirken öncelikle, ülkelerin ekonomik özgürlük ve geçiş reformlarındaki ilerlemeler değerlendirilecektir. Bu kapsamda ilk olarak Avrasya ülkelerinin geçiş süreci ve mali yapısı ele alınacak ve ardından literatürde yer alan niceliksel çalışmalara yer verilecektir. Çalışmada büyüme ile vergi yükü, işsizlik, hukukun üstünlüğü ve dışa açıklık arasındaki ilişki dinamik ve statik panel veri analizleri ile test edilecektir. Böylece yıllık ve dönemsel etkilerin görülmesi hedeflenmiştir. Analizin ardından çalışma sonuç bölümüyle sonlandırılacaktır.

1. MALİ VE İKTİSADİ YAPI: GEÇİŞ SÜRECİ VE GÜNÜMÜZ

Avrasya ekonomilerinin geçiş süreciyle birlikte yaptıkları reformlar, geçiş ülkelerinin küresel regülatörü olan EBRD tarafından izlenmektedir. Bu reformlar ülkelerin yaptığı büyük ve küçük özelleştirmeler, yönetim ve kurumsal yapılanma, fiyat liberalizasyonu, ticaret ve finansal sistem regülasyonları ile rekabetin artırılmasına yönelik politikalardan oluşmaktadır.

Tablo 1, Avrasya ekonomilerinin geçiş reformlarındaki kurumsal ilerlemesini göstermektedir. EBRD tarafından 1989-2014 dönemi kapsamında geliştirilen ve 1 ile 4+ arasında puanlanan endekslerin dönem ortalaması tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Geçiş Reformu Göstergeleri (1989-2014)

Ülkeler	Büyük Ölçekli Özelleştirmeler	Küçük Ölçekli Özelleştirmeler	Yönetişim ve Kurumsal Yapılanma	Fiyat Serbestisi	Ticaret ve Finansal Sistem	Rekabetçi Politikalar	Ortalama
Azerbaycan	1,67	2,81	1,67	3,55	2,94	1,72	2,39
Belarus	1,26	2,00	1,23	2,64	1,79	1,85	1,79
Ermenistan	2,80	3,19	1,93	3,78	3,54	1,67	2,82
Gürcistan	2,96	3,35	1,90	3,81	3,38	1,73	2,85
Kazakistan	2,58	3,37	1,73	3,45	3,08	1,81	2,67
Kırgızistan	2,98	3,54	1,81	3,84	3,66	1,81	2,94
Moldova	2,62	3,08	1,78	3,48	3,60	1,95	2,75
Özbekistan	2,32	2,77	1,58	2,62	1,60	1,69	2,10
Rusya	2,83	3,50	1,96	3,53	2,97	2,20	2,83
Tacikistan	1,97	3,05	1,51	3,27	2,62	1,67	2,35
Türkmenistan	1,12	1,83	1,08	2,37	1,31	1,00	1,45
Ukrayna	2,37	3,13	1,85	3,35	2,92	2,11	2,62

Kaynak: <https://www.ebrd.com/transition-indicators-history>

Tablo 1’de yer alan reform göstergelerine, ekonomilerin kurumsal yapısının reformlara hazır olması, reformları yapacak beşerî sermayenin varlığı ve bürokrasinin kararlılığı gibi faktörler etki etmektedir. Bu çerçevede tablo 1’de özellikle Türkmenistan, Belarus ve Özbekistan dikkat çekmektedir. Bu ülkelerdeki siyasal yapının nispeten otoriter olması, ekonomik liberalleşme yönünde kararlar alınmasını engellemektedir (Kaser, 2005: 146). Bunun yanında büyük ölçekli özelleştirmelerde Türkmenistan, Belarus, Azerbaycan ve Tacikistan’ın son sıralarda yer aldığı ancak küçük ölçekli özelleştirmelerde ise önemli ilerlemeler sağladığı görülmektedir.

Tablo 1’de yer alan değişkenler arasında Avrasya ekonomilerinin başarısız olarak görüldüğü tek gösterge kurumsal yapılanmadaki ilerlemelerdir. Bu açıdan 1989-2014 döneminde ekonomilerde serbest piyasa sisteminin geliştirilmesine yönelik kurumsal yapılanmanın ve yönetişimin henüz oluşturulamadığı ileri sürülebilir.

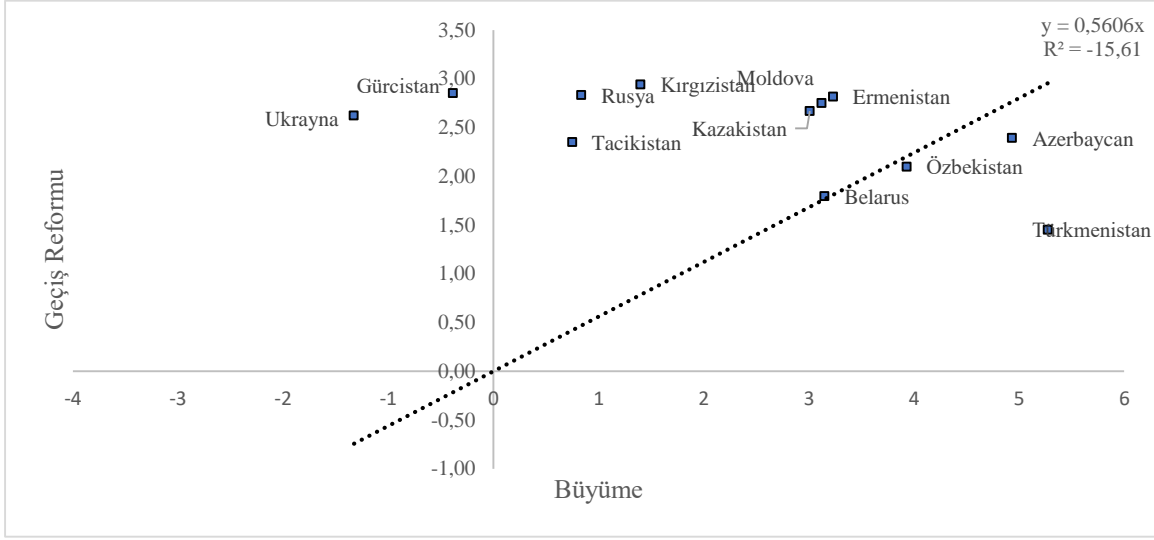
Avrasya ekonomilerinin geçiş sürecine yönelik uyguladığı mali regülasyonlarda en önemli ilerleme fiyat serbestisinde (liberalizasyonu) olmuştur. Buna göre Türkmenistan, Belarus ve Özbekistan’da, fiyatlar üzerinde merkezi hükümet tamamen belirleyici olmamakla birlikte diğer ülkelere kıyasla devlet müdahalesinin varlığının yoğun olduğu görülmektedir. Bunun yanında Kırgızistan, Gürcistan ve Ermenistan ise fiyat serbestisi hususunda gelişmiş ülkelere yakın bir seviyede olduğu söylenebilir. Bir diğer ifadeyle söz konusu ülkelerde konut, ulaşım ve doğal kaynakların dışında fiyatların merkezi hükümet tarafından kontrolü oldukça sınırlıdır.

Avrasya ülkelerinin fiyat serbestisinde görülen mali regülasyonlarındaki ilerleme, ticaret ve finansal sistemde (döviz kuru sisteminde) görülmemektedir. Avrasya ekonomilerinden Kırgızistan, Moldova ve Gürcistan'da dış ticaret politikalarında miktar ve idari kısıtlamalar büyük ölçüde kaldırılmış ve gümrük vergileri mevzuatında batılı ekonomilerle uyum (entegrasyon), nispeten güçlenmiştir. Ancak Türkmenistan, Özbekistan ve Belarus'ta ithalat ve ihracat kısıtlamaları yaygın olmakla birlikte dövize erişim de oldukça kısıtlıdır.

Son olarak tablo 1'de yer alan rekabetçi politikalarda Türkmenistan'ın rekabete yönelik herhangi bir politikası veya kurumunun olmadığı görülmektedir. Türkmenistan'ı Tacikistan, Ermenistan ve Özbekistan takip etmektedir. Bu ekonomilerde rekabete yönelik hukuki regülasyonlar ve regülatörler, yetersiz de olsa, oluşturulmuştur. Daha genel bir ifadeyle Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Belarus ve Moldova'da piyasaya giriş kısıtlarının ve tekelleşme eğilimlerinin yüksek olduğu ileri sürülebilir. Ek olarak, Ukrayna ve Rusya'da ise rekabet politikası ve rekabete yönelik yasal düzenlemeler ile piyasaya giriş kısıtlamaları hususunda sınırlı da olsa ilerleme bulunmaktadır.

Ekonomilerin geçiş reformlarına yönelik ilerlemelerindeki genel ortalamaya bakıldığında Türkmenistan ve Belarus'un nispeten başarısız olduğu görülmektedir. Bu ülkeler 1989-2014 yılları arasında serbest piyasaya yönelik reformlarda oldukça sınırlı bir ilerleme kaydetmiştir. Diğer taraftan Kırgızistan, Gürcistan ve Ermenistan'ın ise diğer Avrasya ekonomileri arasında nispeten ilerleme sağlamıştır. Bu ekonomiler, gelişmiş ülkeler seviyesinde olmamakla birlikte Avrasya ülkeleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır.

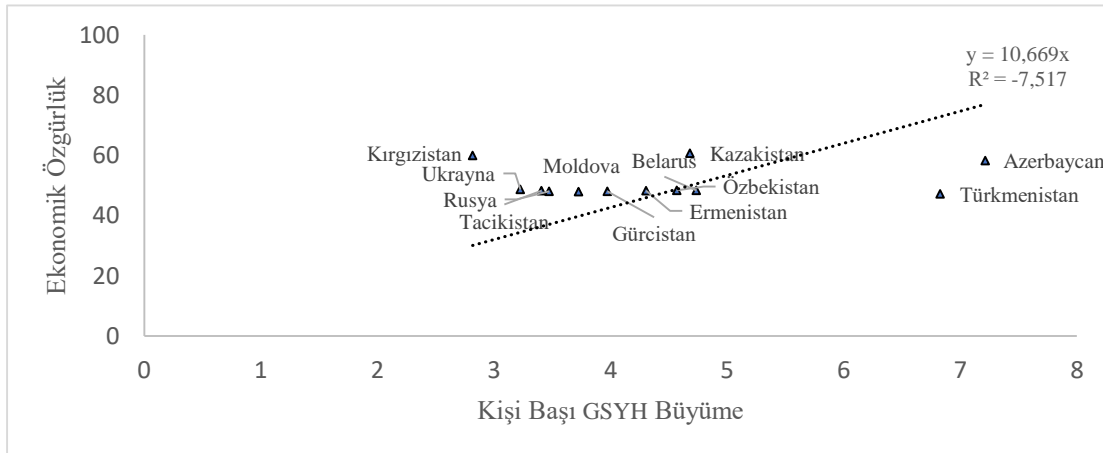
Ülkelerin geçiş reformları aynı zamanda geçiş sürecinin finansmanı ifade etmektedir. Bu çerçevede özelleştirmeler genel bütçede gelir olarak kaydedilirken rekabetçi politikalar, doğrudan yabancı yatırımların gelmesine imkân tanımaktadır. Ancak Avrasya ekonomilerinin genellikle kaynak zengini olmaları, büyüme ile geçiş reformu arasındaki bağlantıyı zayıflatmaktadır. Dünya Bankası rakamlarına göre 2019 yılında toplam gelirler içinde kaynak gelirlerinin payı Azerbaycan'da %59, Rusya'da %44 ve Kazakistan'da %23 olarak gerçekleşmektedir. Bu çerçevede geçiş reformlarında başarısız olan ülkelerin büyüme rakamları yüksek olmakla birlikte reformlarda başarılı olan ekonomilerin büyüme rakamları düşük kalabilir. Tablo 2, geçiş reformları ile büyüme arasındaki ilişkiyi Avrasya ülkeleri itibarıyla göstermektedir.

Şekil 1: Büyüme ve Geçiş Reformu (1989-2014)

Kaynak: data.worldbank, <https://www.ebrd.com/transition-indicators-history>

Şekil 1’de, Avrasya ekonomilerinin büyüme ve geçiş reformu endeksleri arasındaki ilişki gösterilmiştir. Şekilde geçiş reformlarında başarılı olan ekonomilerin ortalama -2 ile 4 arasında büyüdüğü; reformlarda başarısız olan ülkelerin ise 3 ile 6 arasında ortalama büyüme kaydettikleri görülmektedir. Kesme eğrisinin sağında kalan ekonomilerden Özbekistan, Azerbaycan ve Türkmenistan’ın geçiş reformu göstergeleri nispeten düşük kalmakla birlikte özellikle kaynak gelirleri nedeniyle diğer ülkelerden daha yüksek büyüdükleri ileri sürülebilir. Ek olarak, Şekil 1’de kurulan regresyonda geçiş reformu göstergesi, iktisadi büyümedeki değişiklikleri %46,73 oranında açıklamaktadır.

Geçiş reformuna yönelik yapılan regülasyonların sonucunu da gösteren ekonomik özgürlük endeksi ile kişi başı GSYH büyümesi arasındaki ilişki ise şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2: Kişi başı GSYH Büyüme ve Ekonomik Özgürlük (2002-2019)

Kaynak: data.worldbank, heritage.org

Şekil 2’de kişi başı GSYH’deki yıllık büyüme rakamları ile ekonomik özgürlük endeksi kıyaslanmış ve R² istatistiği %91,77 çıkmıştır. Şekil 2’ye göre ekonomik özgürlüğü yüksek olan ekonomilerde büyüme rakamları da yükselmektedir. Bununla birlikte Azerbaycan ile Türkmenistan diğer Avrasya ülkeleriyle farklılaşmaktadır. Farklılığın temel nedeni, büyüme rakamlarında kaynak gelirlerinin büyük pay almasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla ekonomik özgürlük endeksinde aynı puana sahip diğer ülkelerle kıyaslandığında kişi başı GSYH büyümesinde ilk sıralarda yer almaktadırlar. Ek olarak, ekonomik özgürlük endeksi, kişi başına düşen GSYH büyümesindeki değişiklikleri büyük oranda (%91,77) açıklaması söz konusu ilişkinin güçlü olduğunu ifade etmektedir.

Şekil 1 ve 2 yer alan bulgular, literatürdeki niceliksel çalışmalarla desteklenmektedir (Markandya & Averchenkova, 2000; Gelb, 2010; Bjorvatn & Farzanegan, 2013). Buna göre oldukça yüksek doğal kaynak gelirlerinin olmasına rağmen bu gelirin geçiş sürecinin finansmanında kullanılmadığı ileri sürülmüştür. Geçiş reformlarının yapılma nedeni, ülkelerin mali ve iktisadi sistemlerini bu yeni sisteme göre düzenlemek ve vergi kapasitesini artırarak iktisadi büyümelerini sağlamaktır. Ancak doğal kaynaklardan elde edilen gelirler, reformların yapılma nedenini de ortadan kaldırmıştır. Bununla birlikte kaynak zengini ülkelerde merkezi hükümete kaynakların nispeten daha az işlem maliyetiyle gelmesi, kamu harcamalarının tahsisinde fayda-maliyet ilişkisini zayıflatmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Vergi yükü ile büyüme konusu teoride dışsal ve içsel büyüme teorilerinde ele alınmıştır. Dışsal büyüme teorilerinde vergiler, iktisadi büyümeyi kısa dönemde etkilemekte ancak uzun dönemde bu etki ortadan kalkmaktadır (Ramsey, 1928; Solow, 1956). Diğer taraftan içsel büyüme teorilerinde ise vergilerin özellikle mali olmayan amacı vasıtasıyla büyüme üzerinde kısa ve uzun dönemde pozitif etkisi olmaktadır (Lucas, 1988; Romer, 1990). Teorideki bu çift kutupluluk literatürde yer alan niceliksel çalışmaların sonuçlarında da görülmektedir.

Literatürde yer alan niceliksel çalışmalar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Literatür Özeti

Kaynak	Ülke/Dönem	Yöntem	Sonuç
Lotz & Morss (1967)	1963-1965 72 ülke	Basit regresyon	Kişi başına düşen gelirin yükselmesi vergi gelirlerini artırmakta ve dolaylı olarak büyümeyi pozitif etkilediği bulgusuna ulaşmıştır.
King & Rebelo (1990)	-	Basit regresyon	Özellikle, sermaye hareketliliğine sahip küçük açık ekonomiler için vergilendirme büyümeye yol açabilir. İçsel büyüme modellerinde, gelir vergisi oranındaki %10'luk bir artışın refah maliyeti, temel neoklasik modelden 40 kat daha fazla olabilir.
Barro (1991)	1960-1985	Basit regresyon	Vergi oranlarındaki artış büyümeyi negatif etkilemektedir. Bir diğer ifadeyle vergi

	98 ülke		oranlarındaki indirimler, büyümeyi pozitif etkilemektedir.
Razin & Yuen (1995)	1965-1987 G-7 ülkeleri	Basit regresyon	Sermayenin vergilendirilmesinin uzun dönem büyüme üzerindeki etkisini araştıran bu çalışmaya göre sermayenin vergilendirilmesi kişi başına düşen büyümeyi negatif etkilemektedir.
Mendoza, Milesi-Ferretti & Asea, (1995)	1966-1990 18 OECD ülkesi	EKK	Gelir ve tüketim vergilerindeki hacimsel azalma iktisadi büyümeyi pozitif etkilemektedir.
Arnold (2008)	1971-2004 21 OECD ülkesi	Havuzlanmış Ortalama Grup (PMG)	Gelir vergileri, tüketim vergilerine göre büyüme ile daha az ilişkilidir. Kurumlar vergisi, kişi başına GSYH üzerinde en çok negatif etkiye sahip olan vergi türüdür. Ek olarak, gelir vergisi ile büyüme arasında negatif ilişki bulunmaktadır.
Sanza, Bella & Graziano. (2013)	1970-2012 25 OECD ülkesi	Panel eşbütünleşme VAR modeli	Vergi yükünün eşik değerin (%30) üstüne çıkması büyümeyi negatif etkilemektedir.
Stoilova & Patonov (2013)	1996-2013 28 AB ülkesi	Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS)	Gelir ve tüketim vergileri, iktisadi büyümeyi pozitif etkilemektedir.
Tiwari & Mutascu (2013)	1947-2009 ABD	Granger Nedensellik	Üretim ve ithalattan alınan vergilerden GSYH'ye doğru tek yönlü pozitif nedensellik vardır.
Khujamkulov (2016)	1991-2014 33 Geçiş ülkesi	Gmm ve Arellano-Bond	Kişi başına düşen gelir ile vergi gelirleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Vergi gelirlerinin artırılması için öncelikle kişi başına düşen gelir artırılmalıdır.
Topal (2017)	1971-2014 22 OECD ülkesi	Panel nedensellik	İktisadi performansa dolaylı vergilerin etkisi pozitif iken doğrudan vergilerin etkisi negatiftir.
Jaimovich & Rebelo (2017)	1981-2010 20 OECD ülkesi	Basit Regresyon	Vergi oranları yükseldikçe büyüme üzerindeki negatif etkisi artış göstermektedir.
Çelikay (2018)	1993-2016 34 OECD ülkesi	Gmm ve Arellano-Bond	Kişi başına gelir, dış ticaret hacmi, istihdam, işsizlik ve sanayi sektörünün ekonomik payı gibi değişkenler vergi yükünü istatistiksel olarak anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.

Tablo 2, literatürde yer alan nicel çalışmaların büyüme ve vergi yükü arasındaki ilişkiyi panel veri analizi itibariyle göstermektedir. Teoriye benzer şekilde nicel çalışmalarda da farklı sonuçlar bulunmaktadır.

Söz konusu çalışmalardan Lotz & Morss (1967) 1963-1965 döneminde 72 ülkeye ait kişi başına düşen GSYH ile vergi yükünü basit regresyon tahmincisiyle incelemiş ve kişi başına düşen gelirin yükselmesi vergi gelirlerini artırmakta ve dolaylı olarak büyümeyi pozitif etkilediği bulgusuna ulaşmıştır. Diğer taraftan bu ilişkiyi teorik çerçevede ele alan King & Rebelo (1990) ise basit regresyon tahmincisiyle sermaye hareketliliğine sahip küçük açık ekonomiler için vergilendirmenin büyümeye neden olacağını ileri sürmüşlerdir. Ek olarak gelir vergisi oranındaki %10'luk bir artışın refah maliyeti, temel neoklasik modelden 40 kat daha fazla olabileceğini ifade etmişlerdir. Bir diğer öncü çalışma olan Barro (1991), 1960-1985 döneminde 98 ülkeyi basit regresyon tahmincisi ile incelemiş ve vergi oranlarındaki artışın iktisadi büyümeyi pozitif etkilediği bulgusuna ulaşmıştır. Bir diğer ifadeyle, vergi oranlarında yapılacak indirimler, büyümeyi pozitif etkileyecektir.

Vergi yükünü sermayenin vergilendirilmesi ile ele alan çalışmalardan olan Razin & Yuen (1995), 1965-1987 döneminde G-7 ülkeleri için basit regresyon tahmincisiyle analiz yapmış ve sermayenin vergilendirilmesi kişi başına düşen büyümeyi negatif etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Diğer taraftan vergi yükünün gelir ve tüketim unsurlarına yansıtılmasında Mendoza, Milesi-Ferretti & Asea, (1995) tarafından 1966-1990 döneminde 18 OECD ülkesi için en küçük kareler yöntemiyle analiz yapılmıştır. Çalışmaya göre gelir ve tüketim vergi gelirlerindeki artış iktisadi büyümeyi pozitif etkilemektedir.

Vergi yükünü vergi türleri açısından inceleyen Arnold (2008) tarafından yapılan çalışmada 21 OECD ülkesi 1971-2004 döneminde havuzlanmış ortalama grup yöntemiyle ele alınmıştır. Çalışmaya göre gelir vergileri, tüketim vergilerine göre büyüme ile daha az ilişkili olup kurumlar vergisi, kişi başı GSYH üzerinde en çok negatif etkiye sahip olan vergi türüdür. Ek olarak, gelir vergisi ile büyüme arasında negatif ilişki bulunmaktadır. Vergi yükü ile ilgili eşik değer belirleyen çalışmalardan Sanzoa vd. (2013)'ya göre 1970-2012 döneminde 25 OECD ülkesinde panel eşbütünleşme VAR analizi yapılmış ve vergi yükünün %30'un üzerine çıkması durumunda büyümenin negatif etkilendiği bulgusuna ulaşmıştır.

Gelir ve tüketim vergileriyle ilgili Stoilova (2013) tarafından yapılan çalışmaya göre 28 AB ülkesinde 1996-2013 yılları arasında havuzlanmış en küçük kareler yöntemi kullanılmış ve gelir ve tüketim vergilerinin iktisadi büyümeyi pozitif etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Khujamkulov (2016) ise 1991-2014 yıllarında 33 geçiş ekonomisini GMM ve Arellano-Bond dinamik panel veri analiziyle incelemiş ve kişi başına düşen gelir ile vergi gelirleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu ve vergi gelirlerinin artırılması için öncelikle kişi başına düşen gelirin artırılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Topal (2017) tarafından 1971-2014 döneminde 22 OECD ülkesi için yapılan çalışmada ise panel nedensellik analizi kullanılmış ve İktisadi performansla dolaylı vergilerin etkisi pozitif iken doğrudan vergilerin etkisinin negatif olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Diğer taraftan Jaimovich & Rebelo (2017) 1981-2010 döneminde 20 OECD ülkesini basit regresyon tahmincisi ile incelemiş ve vergi oranlarının yükselmesi, beraberinde büyüme üzerinde negatif etki getirdiği sonucuna ulaşmıştır.

Çelikay (2020) ise 1993-2016 döneminde 34 OECD ülkesini ele aldığı çalışmada GMM - Arellano-Bond dinamik panel tahmincisi kullanmış ve kişi başı gelir, dış ticaret hacmi, istihdam, işsizlik ve sanayi sektörünün ekonomik payı gibi değişkenlerin vergi yükünü istatistiksel olarak anlamlı ve olumlu yönde etkilediğini ileri sürmüştür.

Literatürdeki çalışmalara göre büyüme ile vergi yükü arasındaki ilişki, çalışmalarda ele alınan dönemlere ve ülke gruplarına göre değişiklik göstermektedir. Özellikle AB üyesi ülkelerde vergi yükü genellikle büyümeyi pozitif etkilerken ülkelerin gelişmişlik düzeyi azaldıkça vergi yükünün iktisadi büyüme üzerindeki etkisi genellikle negatif olmaktadır. Bu nedeni ise çalışmanın ilk bölümünde, geçiş reformu ve ekonomik özgürlük endeksleri ile büyüme göstergeleri kapsamında, vurgulanmıştır. Ekonomilerin kendine özgü koşulları, büyüme ve vergi yapısını da etkilemektedir. Azerbaycan ve Türkmenistan'ın geçiş reformunda ve ekonomik özgürlüklerindeki negatif görünüme rağmen büyüme oranlarındaki büyüklük bu hususa örnek gösterilebilir. Diğer taraftan literatürdeki çalışmalar, kullanılan niceliksel tahmincilere göre değişiklik göstermektedir. Bunun nedeni yöntemlerde yer alan varsayımların her örnekleme karşılanmadığı ve dolayısıyla varsayım testlerine göre modellerin değişmesidir.

3. NİCELİKSEL ANALİZ

Bu kısımda çalışma kapsamında yer alan ekonomilere yönelik statik ve dinamik panel veri analizi yapılacaktır.

a. Veri Seti ve Yöntem

Çalışmada literatürde sıklıkla kullanılan kişi başına düşen GSYH ile vergi yükü denkleminde hareket edilmiştir (Davoodi & Zou 1998; Stoilova & Patonov, 2012).

Çalışmada, Stoilova & Patonov, (2012) tarafından 27 AB ülkesi için yapılan tahminlerin 12 Avrasya ülkesi açısından geçerliliğini test etmek için regresyon analizi yöntemi kullanılmıştır. Böylece 12 Avrasya ekonomisinde büyüme oranı ile vergi yükünün farklı kurumsal bileşenleri arasındaki ilişki tahmin edilmiştir. Söz konusu temel regresyon modeline işsizlik, hukuki regülasyon endeksi ve ticari açıklık değişkenleri eklenmiştir.

Tablo 3: Regresyon Modelinde Kullanılan Değişkenler

Değişken	Açıklama	Kaynak
lnGSYH	Doğal logaritması alınmış Kişi Başına Düşen GSYH yıllık büyüme oranı	data.worldbank
lnVY	Doğal Logaritması alınmış vergi yükü	heritage.org
lnİŞS	Doğal logaritması alınmış toplam işgücünün yüzdesi olarak işsizlik rakamları	data.worldbank
lnHKÜ	Doğal Logaritması alınmış (mülkiyet haklarını içeren) hukukun üstünlüğü endeksi	heritage.org
lnTA	Doğal logaritması alınmış ticari açıklık	data.worldbank

Bu ilişkiyi ifade eden denklem (1) şu şekildedir:

$$\ln\text{GSYH}_{it} = \beta_1 + \beta_2 \ln\text{VY}_{it} + \beta_3 \ln\text{İŞS}_{it} + \beta_4 \ln\text{HKÜ}_{it} + \beta_5 \ln\text{TA}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

t: 20022019 i: 12 Avrasya Ekonomisi

Denklemden yer alan bağımlı değişken GSYH, sabit yerel para birimine göre kişi başına düşen GSYH'nin yıllık yüzde büyüme oranını ifade etmektedir. Bağımsız değişkenlerden ise VY (vergi yükü), gerçek ve tüzel kişilerin kazançları üzerindeki marjinal vergi oranlarını ve vergi mevzuatında yer alan doğrudan ve dolaylı vergileri kapsamaktadır. Ek olarak GSYH'nin yüzdesi olarak toplam vergi yükünü ifade etmektedir. Denklemden HKÜ (hukukun üstünlüğü) olarak yer alan değişken ise mülkiyet haklarını, kamu kesiminin şeffaflık ve hesap verilebilirliğini ve yolsuzluğun yaygınlığından kaynaklanan kamu kesimine güveni temsil etmektedir. Diğer taraftan İŞS (işsizlik) işsiz olan ve iş arayanların toplam işgücüne oranını ve son olarak TA (ticari açıklık) ise ülkelerin ihracat ile ithalat toplamının GSYH'ye oranını ifade etmektedir. Denklemden yer alan değişkenlere ait veriler 2002-2019 dönemini kapsamaktadır.

Tablo 4, çalışmadaki değişkenlerin tanımlayıcı özet istatistiklerini göstermektedir. Buna göre 2002-2019 döneminde 12 Avrasya ülkesi için reel büyümenin (lnGSYH) ortalama 1,281 ve 0,165 standart sapma olduğunu göstermektedir. Ek olarak vergi yükünün (lnVY) ortalama 1,932 ve standart sapmasının ise 0,037 olduğu bir diğer bulgudur. Standart sapmaların oldukça küçük olduğu Avrasya ekonomilerine ait değişkenlerin tümünde gözlem sayısı 216 olup dengeli panel veri analizine uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4: Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişken	Gözlem	Ortalama	Standart Sapma
lnGSYH	216	1,281	0,165
lnVY	216	1,932	0,037
lnİŞS	216	0,035	0,184
lnHKÜ	216	0,880	0,167
lnTA	216	1,920	0,151

Değişkenlerin korelasyon matrisi ise tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5: Değişkenlerin Korelasyon Matrisi

Değişken	lnGSYH	lnVY	lnİŞS	lnHKÜ	lnTA
lnGSYH	1,000				
lnVY	-0,009	1,000			
lnİŞS	-0,023	-0,184	1,000		
lnHKÜ	-0,120	-0,031	0,342	1,000	
lnTA	0,076	-0,230	0,208	0,129	1,000

Korelasyon matrisi tablosuna göre Avrasya ekonomilerinde büyüme ile vergi yükü arasında zayıf negatif bir ilişki varken hukukun üstünlüğü endeksi ile nispeten daha güçlü bir negatif korelasyon bulunmaktadır. Diğer taraftan büyüme ile sadece ticari açıklık arasında pozitif korelasyon vardır. Ek olarak vergi yükü endeksi ile diğer değişkenler arasında negatif korelasyon bulunmaktadır.

b. Statik Panel Veri Analizi

Panel veri analizinde statik analizde kullanılacak tahmincinin seçiminde çeşitli testler yapılmaktadır. Söz konusu testler ile statik analizde yer alan sabit etkiler, tesadüfi etkiler ve havuzlanmış en küçük kareler arasında tercihler yapılmaktadır. Bu çerçevede yapılan testler tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Statik Panel Tahmincinin Belirlenmesi

	F testi	LR testi	LM Testi	ALM Testi	Sonuç
Birim Etki	Prob > F = 0,010	Prob >= chibar2 = 0,000	Prob >= chibar2 = 0,000	Pr >= chibar2 = 0,000	Birim Etki var
Zaman Etki	Prob > F = 0,000	Prob >= chibar2 = 0,000	-	-	Zaman Etki var
Hausman Testi: Prob > $\chi^2 = 0,000$			Sabit etkiler tahmincisi geçerli		

Tablo 6'da statik panel veri analizinde kullanılacak tahmincilerin seçiminde kullanılan testler yer almaktadır. Bunlardan F testi, havuzlanmış en küçük kareler modelinin geçerliliğini birim ve zaman etkileri açısından sınarken klasik modelin tesadüfi modele karşı test etmek için LR (olabilirlik oranı) test istatistiğini, birim ve zaman etkileri bakımından hesaplanmaktadır. Diğer taraftan bireysel heterojenliğin varlığını sınamak amacıyla Breusch-Pagan (1980) tarafından geliştirilen LM (Lagrange çarpanı) testi yapılmıştır. Bu testte, tesadüfi birim etkilerin varyansının sıfır olduğu hipotezi ($H_0: \sigma_\mu^2 = 0$) sınanmaktadır. Ancak bu test, modelde otokorelasyon varsa güvenilir sonuçlar vermekte yetersizdir (Tatoğlu, 2016: 168-180). Yapılan testler sonucunda otokorelasyonun varlığının görülmesi nedeniyle LM testine göre daha güvenilir olan ALM (Genişletilmiş Lagrange Çarpanı testi) yapılmıştır. Söz konusu testlerin yapılmasının ardından modelde birim ve zaman etkilerin olduğu görülmüş ve havuzlanmış en küçük kareler yönteminin uygun olmadığı anlaşılmıştır.

Tablo 6'nın altında yer alan Hausman testi ise çalışmadaki modeli tesadüfi etkilere karşı sınamaktadır. Buna göre tesadüfi etkiler tahmincinin temel hipotezi, k serbestlik dereceli χ^2 dağılımına uygun olan istatistikle test etmektedir. Sonuçta, tesadüfi etkiler modelini sabit etkiler tahmincisine karşı sınamak amacıyla kullanılan ve *tesadüfi etkiler modeli uygundur* şeklindeki H_0 hipotezi reddedilmektedir ($Prob > \chi^2 = 0,000$). Dolayısıyla modelde, sabit etkiler tahmincisi geçerli olarak kabul edilmiştir.

Sabit etkiler testine karar verilmesinin ardından değişen varyans (heteroskedasite), otokorelasyon ve birimler arası korelasyon (yatay kesit bağımlılığı) varlığını sınavan Wald testi, Bhargava, Frenzini & Narendranathan (1982), AR(1) modeli kullanarak önerdikleri Durbin-Watson (D-W) ve Baltagi-Wu'nun (Ba-Wu) Yerel En İyi Değişmez Test İstatistiği, özellikle zaman boyutunun birim boyutundan küçük olduğu ($T < N$) durumlarda birimler arası korelasyonu sınavan Pesaran (2004) tarafından geliştirilen Pesaran CD testi kullanılmaktadır. Bu testlere ek olarak birimler arası korelasyonu sınavan Friedman (1937) ve Frees (1995,2004) testleri tablo 7'de belirtilmiştir.

Tablo 7: Değişen Varyans, Otokorelasyon ve Birimler Arası Korelasyon Testleri (Sabit Etkiler)

Wald Testi	D-W ve Ba-Wu Testleri	Pesaran CD testi	Friedman Testi	Frees Testi
$Prob > \chi^2 = 0,000$	D-W = 1,772 Ba-Wu LBI = 1,800 Prob>F=0,026	Pr = 0,000	Pr=0,000	Frees test istatistiği: 1,423 Frees Q dağılımı: Alpha=0,10: 0,198 Alpha=0,05: 0,262 Alpha=0,01: 0,390

Tablo 7'de yer alan testlere göre sabit etkiler modelinin geçerli olabilmesi için temel varsayımlarından olan *değişen Varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon yoktur* hipotezi reddedilmekte ve söz konusu sorunların olduğu sonucuna varılmaktadır.

Modelde yer alan söz konusu sorunların varlığında tutarlı bir tahminci olan Driscoll-Kraay tahmincisinin sonuçları tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8: Sabit Etkiler Tahmincisi Sonucu (Driscoll-Kraay Standart Hatalar)

lnGSYH	Katsayı	Driscoll/Kraay Standart hata	P> t
lnVY	-0,588	0,303	0,079*
lnİŞS	-0,337	0,212	0,141**
lnHKÜ	-0,416	0,123	0,006
lnTA	0,355	0,124	0,016
Prob >f: 0,000			
Maksimum gecikme: 2			

Not: *%10 düzeyinde anlamlıdır.

Not: **İstatistiksel olarak anlamsızdır.

Sabit etkiler tahmincisinin sonucuna göre vergi yükündeki bir birimlik artış kişi başı GSYH büyümesi ile ölçülen iktisadi büyümeyi 0,588 negatif etkilemektedir. Bununla birlikte hukukun üstünlüğü ise büyümeyi 0,337 negatif etkilemektedir. Diğer taraftan ticaret açıklığındaki bir birimlik artış büyümeyi 0,355 pozitif etkilemektedir.

Sabit etkiler tahmincisinin bulguları, Razin & Yuen (1995) ile Jaimovich & Rebelo (2017) çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir.

c. Dinamik Panel Veri Analizi

Ekonomilerde özellikle iktisadi büyüme gibi makroekonomik değişkenler, bir sonraki döneme denk gelen büyüme rakamlarını etkilemektedir. Daha geniş bir ifadeyle, 2002 yılından 2019 yılına reformlar yapan ve bir sonraki dönemde bu reformların çıktularından etkilenen Avrasya ekonomilerinin dinamik panel analiz vasıtasıyla incelenmesi nispeten daha doğru sonuçlar vermesi beklenmektedir. Dolayısıyla iktisadi ilişkiler incelenirken değişkenlerin gecikmeli değerlerinin de açıklayıcı faktör olarak ele alınması önemlidir (Tatoğlu, 2020: 114). Bu kapsamda Arellano & Bover (1995) ve Blundell & Bond (1998) tarafından geliştirilen Sistem Genelleştirilmiş Momentler tahmincisi sonuçları tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9: Arellano ve Bover/Blundell ve Bond Sistem GMM Tahmincisi Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart hata	P> z
lnVY	0,351	0,089	0,000
lnİŞS	-0,003	0,071	0,957**
lnHKÜ	-0,120	0,078	0,122**
lnTA	0,151	0,078	0,054*
AR(1)	Z= -4,79 Pr>z=0,000		
AR(2)	Z=0,04 Pr>z=0,968		
Sargan testi	Prob > $\chi^2 = 0,000$		

Not: *%10 düzeyinde anlamlıdır.

Not: ** İstatistiksel olarak anlamsızdır.

Avrasya ekonomilerinin büyümeleri ile vergi yükü ve kurumsal faktörleri arasındaki ilişkiye ait analiz sonuçları tablo 9’da sunulmuştur. Modelde otokorelasyonun sınaması AR (1) ve AR (2) süreci ile takip edilmiştir. Arellano & Bond (1991), dinamik panel analizinde otokorelasyonu sınamak için önerdiği bu testlerin önemi, genelleştirilmiş momentler tahmincisinin etkinliğini göstermesidir. Bu kapsamda ikinci mertebeden otokorelasyon olmaması [$E[\Delta u_{it}\Delta u_{it-2}] = 0$] gerekmektedir. Dolayısıyla ikinci mertebeden otokorelasyon testi için birinci farklar modelinden elde edilen kalıntılar kullanılmakta ve H_0 hipotezi *otokorelasyon yoktur* şeklinde kurulmaktadır (Tatoğlu, 2020: 152).. Tablo 9’da genelleştirilmiş momentler tahmincisinin etkinliği için ikinci mertebeden otokorelasyonunun olmadığı görülmektedir: AR (1) negatif korelasyonlu ve z test istatistiği anlamlı iken AR (2) z test istatistiği beklendiği gibi pozitif ve anlamsızdır. Birinci mertebeden negatif otokorelasyon varken ikinci mertebeden otokorelasyon bulunmamaktadır.

Genelleştirilmiş momentler tahmininde araç değişkenlerin geçerliliği (aşırı tanımlama kısıtlamaları) için, tablo 9'un altında yer alan, Sargan testi kullanılmaktadır. Tabloda Sargan testi sonucuna göre aşırı *tanımlama kısıtlamaları geçerlidir* yönündeki H_0 hipotezi reddedilmektedir. Bir diğer ifadeyle modeldeki araç değişkenler istatistiksel olarak geçerlidir.

Tablo 9'da Sistem GMM dinamik panel analizin bulgularına göre %5 anlam düzeyinde sadece vergi yükünün bağımlı değişkeni açıklamakta anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre vergi yükündeki bir birimlik artış iktisadi büyümeyi 0,351 oranında pozitif etkilemektedir. Diğer taraftan %10 anlam düzeyinde bağımlı değişkeni açıklayan ticari açıklıkta meydana gelen bir birimlik artış büyümeyi 0,151 pozitif etkilemektedir. Diğer değişkenler ise istatistiksel olarak anlamsız sonuç verdiği için yorum dışındadır.

Dinamik panel veri analizi bulguları literatürde Lotz & Morss (1967), King & Rebelo (1990) ile Çelikay (2018) çalışmalarına paralellik göstermektedir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Mevcut çalışmada iktisadi büyüme üzerinde vergi yükü, işsizlik, hukukun üstünlüğü ve ticari açıklık değişkenlerinin etkisi incelenmiştir. Çalışmadaki bulgulara dayanarak, vergi yükünün Avrasya ekonomilerinde 2002-2019 yılları arasında kişi başına reel GSYH büyüme oranı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkiler yaptığına dair niceliksel kanıtlar bulunmaktadır. Bununla birlikte bulgular, statik ve dinamik analizde farklılıklar göstermiştir. Buna göre statik panel veri analizinde sabit etkiler tahmincisine göre vergi yükünün büyüme üzerindeki etkisi negatif iken dinamik panel veri analizinde sistem GMM tahmincisinde bu etki pozitiftir. Bu çerçevede vergi yükü değişkeninin büyüme üzerindeki yıllık etkisi, dönemsel etkisinden farklıdır.

Sabit etkiler tahmincisinin sonucuna göre vergi yükündeki bir birimlik artış kişi başına düşen GSYH büyümesi ile ölçülen iktisadi büyümeyi 0,588 negatif etkilemektedir. Bununla birlikte hukukun üstünlüğü ise büyümeyi 0,337 negatif etkilemektedir. Diğer taraftan ticaret açıklığındaki bir birimlik artış büyümeyi 0,355 pozitif etkilemektedir. Sistem GMM dinamik panel analizin bulgularına göre ise %5 anlam düzeyinde sadece vergi yükünün bağımlı değişkeni açıklamakta anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre vergi yükündeki bir birimlik artış iktisadi büyümeyi 0,351 oranında pozitif etkilemektedir. Diğer taraftan %10 anlam düzeyinde bağımlı değişkeni açıklayan ticari açıklıkta meydana gelen bir birimlik artış büyümeyi 0,151 pozitif etkilemektedir. Diğer değişkenler ise istatistiksel olarak anlamsız sonuç verdiği için yorum dışında tutulmuştur. Dolayısıyla sabit etkiler modelindeki vergi yükünün güçlü negatif etkisi ve ticari açıklığın pozitif etkisi diğer katsayılar arasında öne çıkmaktadır.

Çalışmada yer alan statik analizin bulguları literatürle benzerlik göstermektedir. Bu çerçevede vergi yükünün iktisadi büyüme üzerindeki negatif etkisi Razin & Yuen (1995) ile Jaimovich & Rebelo (2017) çalışmalarına paraleldir.

Ticari açıklığın büyüme üzerindeki pozitif etkisi ise literatürde öncü çalışmalardan olan Romer (1990), Edwards (1993) ile Sachs & Warner (1995) bulgularına benzerlik göstermektedir. Diğer taraftan dinamik panel veri analizinin bulgularından olan vergi yükündeki bir birimlik artışın büyümeyi pozitif etkilediği sonucu, Lotz & Morss (1967), King & Rebelo (1990) ve Çelikay (2018) tarafından yapılan çalışmaların sonucuyla uyumludur. Mevcut çalışmanın bir diğer bulgusu ise hukukun üstünlüğü ile büyüme arasındaki negatif ilişkidir. Literatürde hukukun üstünlüğünün ekonomik büyüme için gerekli olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Ancak Woodruff (2006), Arndt & Oman (2006) ile Haggard & Tiede (2011) tarafından yapılan analizlerde, hukukun üstünlüğü kavramının farklı bileşenleri arasındaki korelasyonun gelişmekte olan ülkeler arasında güçlü olmadığını ve mülkiyet haklarının korunmasının etkilerine ilişkin bazı çıkarımların gerçek sonuçlar hakkında yanlış bilgiler verebileceğini ifade edilmektedir. Bunun yanında gelişmiş endüstriyel devletler için hukukun üstünlüğü göstergeleri arasındaki korelasyon, gelişmekte olan ülkelere çok daha yüksek olduğu ve küresel örneklerden çıkarımlar yaparken bu hususa dikkat gösterilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Avrasya ekonomileri, iktisadi büyümeyi istikrarlı şekilde sürdürebilmek için vergi sistemlerini kaynak gelirlerinden bağımsızlaştırarak rasyonel şekilde tesis etmeleri gerekmektedir. Hukukun üstünlüğü endeksinin büyümeyi negatif etkilemesi bu bağlamda ele alınabilir. Buna göre mülkiyet haklarının güçlendirilmesi ve kamu kesiminin şeffaflık ve hesap verilebilirliği iktisadi büyümeyi negatif etkilemektedir.

Günümüzde Bir Kuşak Bir Yol İnisyatifiyle Avrasya ekonomilerinin iktisadi büyümesi özellikle (Trans-Avrasya Demir Yolu gibi) doğrudan yabancı yatırımlarla desteklenebilir ve yatırımların vergi yükü üzerinde neden olacağı pozitif etkiyle sürdürülebilir. Bu kapsamda araştırmacılar, Bir Kuşak Bir Yol İnisyatifi kapsamında Avrasya ekonomilerine yönelik yatırımların büyüme üzerindeki etkisi ile borç tuzağı (debt-trap) üzerinden vergi yükü ilişkisini inceleyebilir.

KAYNAKÇA

- Arellano, M. & Bond, S. (1991). "Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and An Application to Employment Equations", *The Review of Economic Studies*, 58(2), 277-297.
- Arellano, M. & Bover, O. (1995). "Another Look at The Instrumental Variable Estimation of Error-Components Models", *Journal of econometrics*, 68(1), 29-51.
- Arndt, C. & Oman, C. (2006). *Uses and Abuses of Governance Indicators*, Development Centre Studies, OECD, Paris.
- Arnold, J. (2008). *Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth? Empirical Evidence from a Panel of OECD Countries*, Economics Department Working Papers, No: 643, OECD, Paris.
- Barro, R. J. (1990). "Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth", *Journal of Political Economy*, 98, 103-125
- Bhargava, A., Franzini, L. & Narendranathan, W. (1982), "Serial Correlation and the Fixed Effects Model". *The Review of Economic Studies*, 49(4), 533-549.

- Bjorvatn, K., & Farzanegan, M. R. (2013). "Demographic Transition in Resource Rich Countries: A Blessing or A Curse?", *World Development*, 45, 337-351.
- Blundell, R. & Bond, S. (1998). "Initial conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models", *Journal of Econometrics*, 87(1), 115-143.
- Breusch, T. S. & Pagan, A. R. (1980). "The Lagrange Multiplier Test and its Applications to Model Specification in Econometrics", *The Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253.
- Çelikay, F. (2018). "Vergi Yükünün Ekonomik Büyüme Hızı Üzerindeki Etkileri: Türkiye'deki İller Örneğinde Ampirik Bir Analiz (2005-2014)", *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 3(5): 37-55.
- Chauvier, J. (1991). *Sovyetler Birliği: Ekonomik ve Siyasi Gelişmeler (1917/1988)*, (Çev. Temel Keşoğlu), BDS Yayınları, İstanbul.
- Davoodi, H & Zou, H. (1998). "Fiscal Decentralization and Economic Growth: A Cross-Country Study", *Journal of Urban Economics*, 43, 244-257.
- Edwards, S. (1993). "Openness, Trade Liberalisation, And Growth in Developing Countries", *The Journal of Economic Literature*, 31(3), 1358-1393.
- Frees, E.W. (1995). "Assessing Cross-Sectional Correlations in Panel Data". *Journal of Econometrics*, (69), 393-414.
- Frees, E.W. (2004). *Longitudinal and Panel Data: Analysis and Applications in the Social Sciences*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Friedman, M. (1937). "The use Of Ranks to Avoid the Assumption of Normality Implicit In The Analysis Of Variance", *Journal of the American Statistical Association*, 32(200), 675-701.
- Gelb, A. (2010). "Economic Diversification in Resource Rich Countries", *Center for Global Development*, 1-23.
- Gençler, F. & Bircan, İ. (2012). "Contribution of the Agriculture Sector in Sustainable Development in Eurasian Countries: Evaluating Risks and Opportunities", 4. International Conference on Eurasian Economies 2012, 11-13 Kasım 2012, Almaty.
- Haggard, S. & Tiede, L. (2011). "The Rule of Law and Economic Growth: Where Are We?". *World Development*, 39(5), 673-685.
- Jaimovich, N. ve Rebelo, S. (2017). "Nonlinear Effects of Taxation on Growth", *Journal of Political Economy*, 125(1), 265-291.
- Kaser, M. (2005). "Growth Accounting for Eight Eurasian Economies: Factors Differentiating Future Prospects from Soviet and Transition Experience", *NATO Science Series Sub Series V Science and Technology Policy*, 49, 145-160.
- Khujamkulov, I. (2016). *Tax Revenues in Transition Countries: Structural Changes and Their Policy Implications*, (No. 2016/180), WIDER Working Paper, Helsinki.
- King R. G. & Rebelo S. (1990). "Public Policy and Economic Growth: Developing Neoclassical Implications", *Journal of Political Economy*, 98 (5), 126- 150.
- Lotz, J.R. & Morss, E.R. (1967). "Measuring Tax Effort in Developing Countries", *International Monetary Staff Papers*, 14, 479-497.
- Lucas, R. E. (1988). "On the Mechanics of Economic Development", *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3-42.
- Markandya, A., & Averchenkova, A. (2000). "Transition and Reform: What Effect Does Resource Abundance Have?", *Environment and Planning B: Planning and Design*, 27(3), 349-363.
- Marşap, A., Narin, M. & Özcan, İ. (2010). "Avrasya Ülkeleri Açısından Yenileşen Dengeli Enerji Yönetiminde Paylaşılan Stratejik Yaklaşımlar", *International Conference on Eurasian Economies Proceedings 2010*, 4-5 Kasım 2010, İstanbul.

- Mendoza, E., Milesi-Ferretti, G. & Asea, P. (1995). “Do Taxes Matter for Long-Run Growth?”, IMF Working Paper Series, 95/79, 1-42.
- Pesaran, M.H (2004). “General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels”, Empirical Economics, 1-38.
- Ramsey, F. P. (1928). “A Mathematical Theory of Saving”, The Economic Journal, 38 (152), 543–59.
- Razin A. & Yuen C. (1995). “Capital Income Taxation and Long Run Growth: New Perspectives”, NBER Working Paper, No 5028.
- Romer, P. M. (1990). “Endogenous Technological Change”, Journal of Political Economy, 98(5), 71-102.
- Sachs, J. D. & Andrew W. (1995). “Economic reform and the process of global integration”, Brookings Papers on Economic Activity, 1, 1-118.
- Sanzo, S., Bella, M. & Graziano, G. (2017). “Tax Structure and Economic Growth: A Panel Cointegrated VAR Analysis”, Italian Economic Journal, 3(2), 239-253.
- Solow, R. M. (1956), “A Contribution to the Theory of Economic Growth”, The Quarterly Journal of Economics, 70 (1), 65-94.
- Stoilova, D. & Patonov, N. (2013). “An Empirical Evidence for The Impact of Taxation on Economy Growth in The European Union”, Tourism and Management Studies, 3, 1030–1039.
- Tatoğlu F. Y. (2020). İleri Panel Veri Analizi Stata Uygulamalı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Tatoğlu, F. Y. (2016). Panel Veri Ekonometrisi, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- Tiwari, A.K. & Mihai M. (2014). “A Revisit on The Tax Burden Distribution and GDP Growth: Fresh Evidence Using a Consistent Nonparametric Test for Causality for the USA”, Empirical Economics, 46, 961-972.
- Topal, M H. (2017). “Vergi Yapısının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkelerinden Ampirik Bir Kanıt”, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi.,5 (3), 183-206.
- Weber, A. (1967). Kuvvetli ve Zayıf Tarafları ile Bugünkü Sovyet Ekonomisi, (Çev. Arif Demirer & Hikmet Somay), Kişisel Kitaplar, Mersin.
- Woodruff, C. (2006). “Measuring institutions”, International Handbook on The Economics of Corruption, (Ed.) Ackerman, S. R., Edward Elgar, Cheltenham, 105-126.